

Nyersanyag felhasználás az őskorban

Óravázlat

T. Biró Katalin

(kőzetek, ásványok; szerves/szervetlen nyersanyagok; kitermelés, feldolgozás, használat és újra hasznosítás kérdései)

2011.október 7.

Ember és környezete

„Nyersanyag” fogalom

Amit használnak és amit ismerünk

Alkalmi nyersanyaghasználat

Rendszeres nyersanyaghasználat – helyi , regionális elemek

Távolsági nyersanyagok

„presztizs” és különleges minőség

Nyersanyag beszerzés és feldolgozási folyamatok

Őskori bányák

Műhelyek

A tárgy „élete”, „halála” és „feltámadása”

Utak

Elosztási centrumok

2011.október 21.

Rendszeres nyersanyagtörténet- áttekintés

•Ásványok

•Kőzetek

•Szerves anyag

•Mesterséges anyagok (fém, üveg külön előadásokon!)

•Kompozit eszközök, tárgyak

Irodalom

Kötelező:

FÜLÖP 1984: Fülöp József Az ásványi nyersanyagok története Magyarországon. Műszaki Könyvkiadó Budapest 1-179

SZAKÁLL szerk. 2008: Szakáll Sándor szerk. Alkalmazott ásvány- és kőzettan. Az ásványok és az ember a mai Magyarország területén a XVIII. század végéig. Tud. konf. 2007. március 2. Bányászat Geotudományok. A Miskolci Egyetem Közleménye. A sorozat Miskolc Egyetemi Kiadó 2008 74 1-253

VISY et al. eds. 2003: Visy Zsolt--Nagy Mihály--B. Kiss Zsuzsa, eds. Magyar Régészet az ezredfordulón MRE In: Visy Zs.ed., Magyar Régészet az ezredfordulón / Hungarian Archaeology at the turn of the Millennium Budapest 2003 1-471

Ajánlott:

BIRÓ 2004 Provenancing: methods, possibilities, problems (Exchange and Cultural Contacts in the Neolithic Carpathian Basin and Around: Advances in the Research. 30th 11. 2002.) Antaeus 27 95-110

BIRÓ 2009 T. Biró Katalin Vittem, vettem, kaptam – loptam? Gondolatok a proveniencia vizsgálatok eredményeinek értelmezése köréből. Carried, purchased, received – looted? Observations on the interpretation of provenance studies. In: Ilon ed. Mómósz 6 411-420.

RAPP 2009 Rapp, George Archaeomineralogy. In: Series: Natural Science in Archaeology. 1-348

SIKLÓSI 2004 Siklósi Zsuzsa Prestige goods in the Neolithic of the Carpathian Basin ActaArchHung Budapest 2004 55 1-62

Ember és környezete

„Emberréválás”

Korai hosszú szakasz: őskőkör – szükségletek:
mint más emlős állatok

új igények:

- eszközhasználat
- kulturális igények
- termelő gazdálkodás és következményei
- felhalmozás

Ember és környezete

„Emberréválás”

Korai hosszú szakasz: őskőkor – szükségletek:
mint más emlős állatok

új igények:

- eszközhasználat
- kulturális igények
- termelő gazdálkodás és következményei
- felhalmozás

fokozatos „függetlenedés” a természettől

„természet legyőzése” szlogen

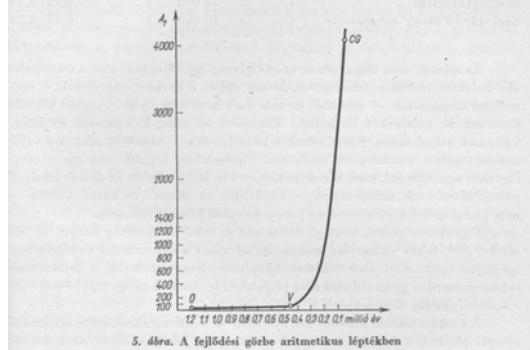
eltartóképesség
de meddig?

Ember és környezete

Vértess: Technológiai fejlődés rátái (1967)

ahol A_1 = az alsó és középső paleolitik kultúrák technológiai fejlődésének gyorsulásával. Az 5. ábra mutatja be az eszerint megrajzolt fejlődési görbe lefutását aritmetikus léptékben.

Méretadatok
variabilitása
alapján
(Olduway,
Vértesszőlős,
Combe Grenal)

Ember és környezete

Mitológiai reflexió:

aranykor

Hésziadosz, (Munkák és Napok)

- Aranykor
- Ezüstkor
- Rézkor
- Héroszok kora
- Vaskor

Teremtés-mítosz, Paradicsom (ahol nem kell dolgozni...)

Ember és környezete

Gaia - elmélet

Föld: önfenntartó, öntisztító rendszer

James Lovelock: [Gaia. A földi élet egy új nézőpontból](#). Göncöl , Budapest, 1990.

•Lovelock, James (2006). The Revenge of Gaia: Why the Earth Is Fighting Back – and How We Can Still Save Humanity. Santa Barbara (California): Allen Lane. [ISBN 0-7139-9914-4](#).

„Nyersanyag” fogalom

Nyersanyag: szemléleti kérdés

„kisajátítás”

minden nyersanyag vagy nyersanyag lehet

A mi viszonyunkat, viszonyulásunkat jelenti a környezetünkkel szemben

Amit használnak és amit ismerünk

Szerves, szervetlen

Fossilizáció mint „szűrő”

JEEPERS CREEPERS is made of the naturally beautiful Elytra (wings) of the Green Jewel beetle (*Sternocera aequesignata*.) The surface of the elytra are shiny and iridescent, giving the effect of sunlight on oil-slick. Beetle wings have been used for centuries by Indian civilisations, cut into tiny spangle shapes to adorn a range of objects from garments and turban cloths, to canopies and book covers, their reflective properties admired as a means to ward off evil spirits.

Alkalmi nyersanyaghasználat

Etológiai megfigyelések

Manuport

„expedient” tools (~alkalmi szerszámhasználat)

„Makapansgat pebble”

http://www.google.hu/imgres?q=%C3%A1lati+eszk%C3%B6zhaszn%C3%A1lat&hl=hu&sa=G&biw=1280&bih=864&gbv=2&tbn=isch&tbnid=uG6N0cSjujKJM:&imgrefurl=http://humanetologia.elte.hu/emberszabasu-majmokkaluraja.html&docid=RnCSURKtbvWpeM&w=320&h=248&ei=Lq2NTrBG7NHhBLH3_LEB&zoom=1&iact=hc&vpx=984&vpy=414&dur=7378&hovh=198&hovw=255&tx=69&ty=224&page=6&tbnh=134&tbnw=187&start=113&ndsp=23&ved=1t:429,r:16,s:113

Rendszeres nyersanyaghasználat – helyi , regionális elemek

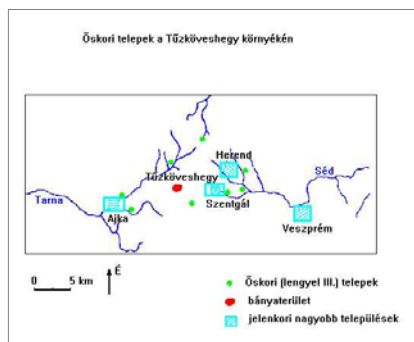
Szerves, szervetlen

Általánosan elérhető / előforduló nyersanyag

+ helyi elem (szaktudás, stílus, divat)

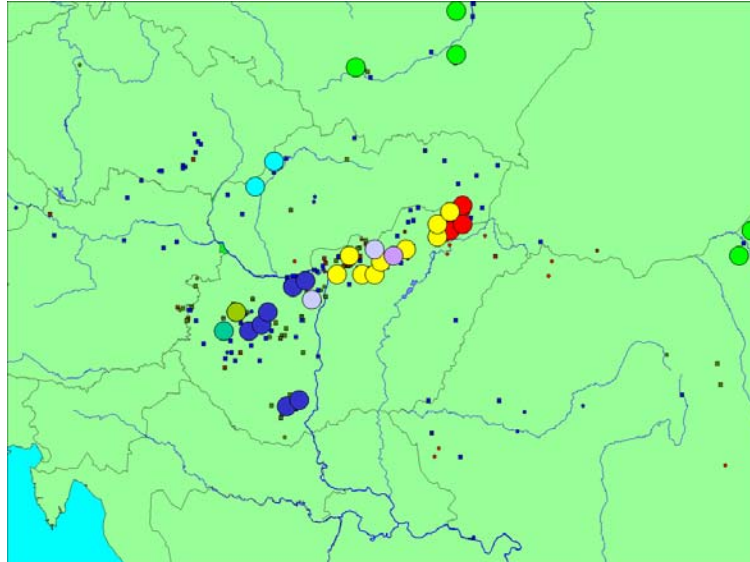
Korlátozott helyen / mennyiségben előforduló nyersanyag

+ hozzáférés / tulajdonjog?

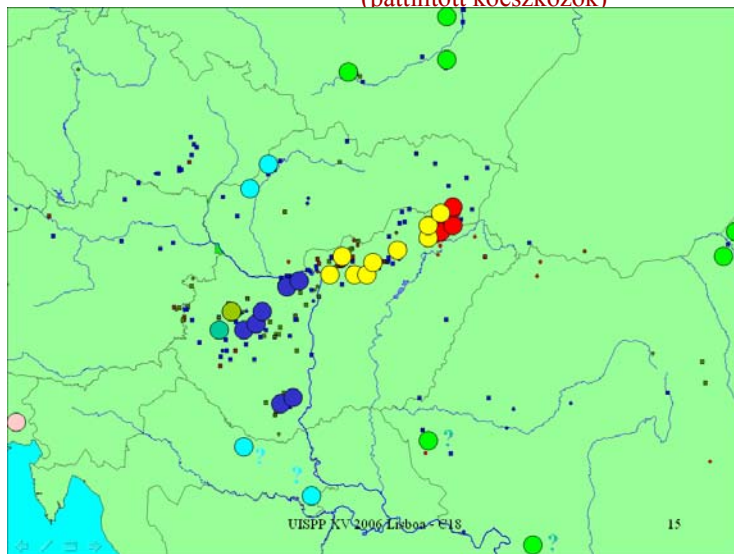
Pattintott kőeszközök - nyersanyag

Magyarország területén használt
nyersanyagok
Paleolitik nyersanyag források

Pattintott kőeszközök - nyersanyag

Magyarország területén használt
nyersanyagok
Őskori nyersanyag források
(pattintott kőeszközök)

Távolsági nyersanyagok

Bizonyítható?

Azonosítható?

„Távolsági” limit: ~ 200 km

Relatív távolság: transz-kulturális kapcsolatok

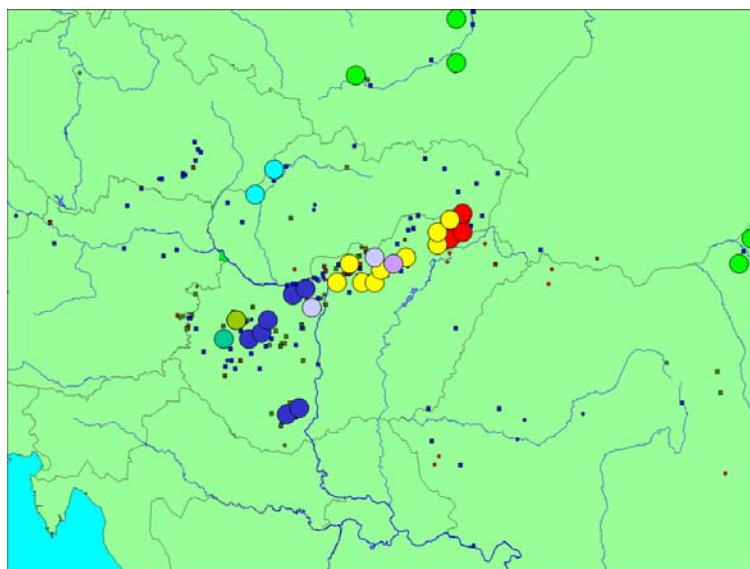
(„határon”, határokon át)

Távolsági nyersanyagok

Pattintott kőeszközök - nyersanyag

Magyarország területén használt
nyersanyagok

Paleolit nyersanyag források

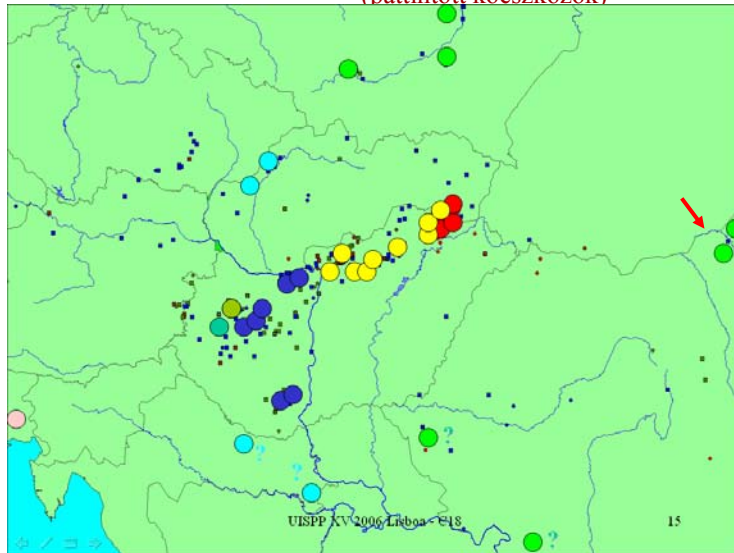

Távolsági nyersanyagok

Pattintott kőeszközök - nyersanyag

Magyarország területén használt
nyersanyagok

Óskori nyersanyag
források
(pattintott kőeszközök)

Távolsági nyersanyagok

Esztergom – Gyurgyalag (UP)

90 % pruti kova!

Egyedi eset?

Rendszeres ellátás nem bizonyítható

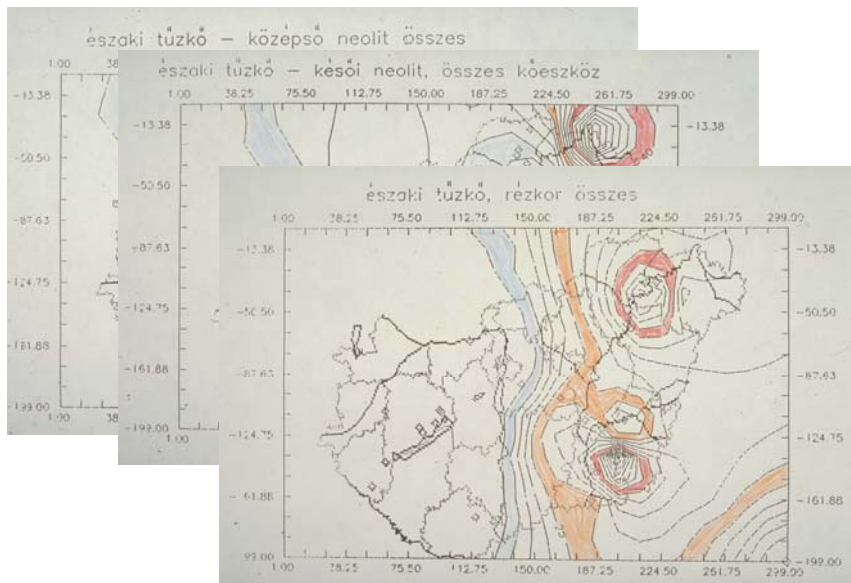
Távolsági nyersanyagok

Pruti kova

Távolsági nyersanyagok

Pruti kova

„presztizs” és különleges minőség

Vörs, késő rézkor

Battonya, késő neolit

Nyersanyag beszerzés
és feldolgozási
folyamatok

Műveleti lánc – „*chaîne opératoire*”

nyersanyag

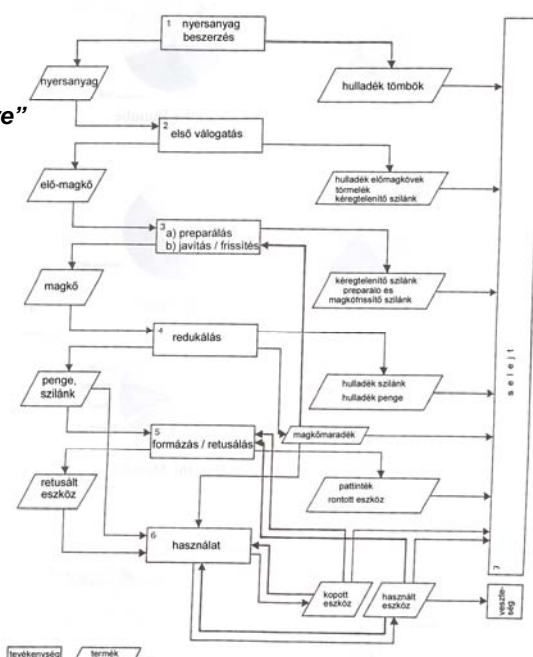
kitermelés

válogatás

megmunkálás

használat, javítás

‘discard’ (=szemetesülés)

Pattintott kőeszközök

De Grooth 1988, Fig. 1

Nyersanyag beszerzés és feldolgozási folyamatok

Őskori bányák

Bányászott nyersanyag:

- jobb minőség, „bányanedves” anyag (kovabányák)
- hozzáférés: felszínen begyűjthető készletek gyorsan kimerülnek (pl. ércek)

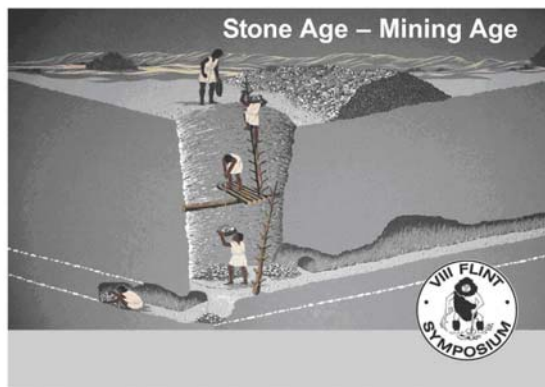
Őskori bányák

Bányahely:

- a „luk” – kitermelés nyomai

Szakszerűbben:

- gödör
- folyosó
- akna
- tárna

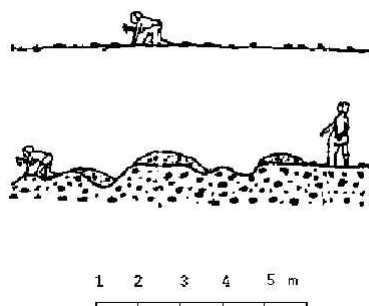
Őskori bányák

Bányahely:

- a „luk” – kitermelés nyomai

Szakszerűbben:

- gödör
- folyosó
- akna
- tárna

Felszíni gyűjtés és sekély gödrök

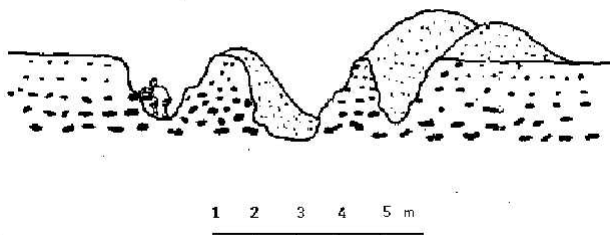
Őskori bányák

Bányahely:

- a „luk” – kitermelés nyomai

Szakszerűbben:

- gödör
- folyosó
- akna
- tárna

Mély gödrök

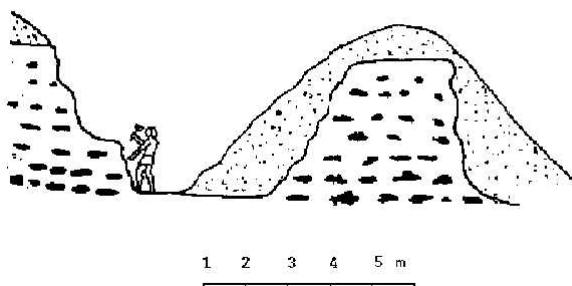
Őskori bányák

Bányahely:

- a „luk” – kitermelés nyomai

Szakszerűbben:

- gödör
- folyosó
- akna
- tárna

Mély gödrök, lépcsőzetes lejáróval

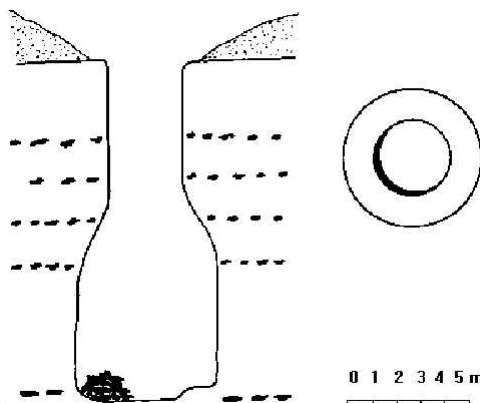
Őskori bányák

Bányahely:

- a „luk” – kitermelés nyomai

Szakszerűbben:

- gödör
- folyosó
- akna
- tárna

Méhkas alakú, kiszélesedő akna

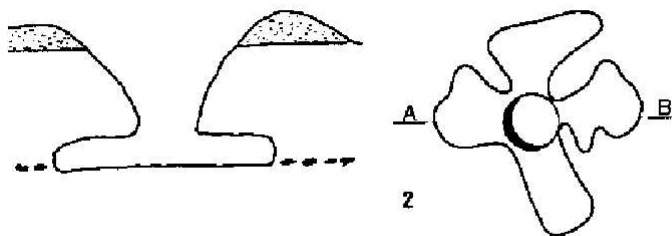
Őskori bányák

Bányahely:

- a „luk” – kitermelés nyomai

Szakszerűbben:

- gödör
- folyosó
- akna
- tárna

Keresztfolyosós akna

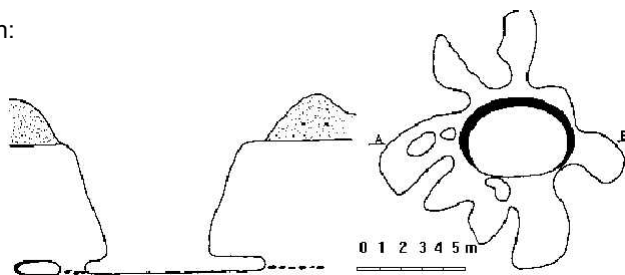
Őskori bányák

Bányahely:

- a „luk” – kitermelés nyomai

Szakszerűbben:

- gödör
- folyosó
- akna
- tárna

Csillag alakú tárnák

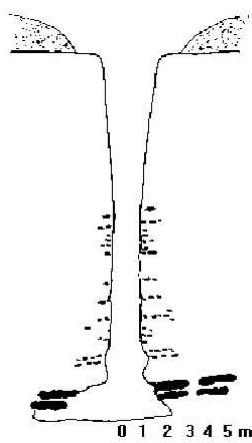
Őskori bányák

Bányahely:

- a „luk” – kitermelés nyomai

Szakszerűbben:

- gödör
- folyosó
- akna
- tárna

Alul készített mély tárna

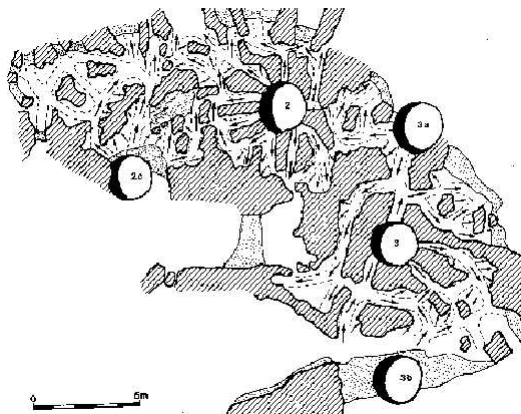
Őskori bányák

Bányahely:

- a „luk” – kitermelés nyomai

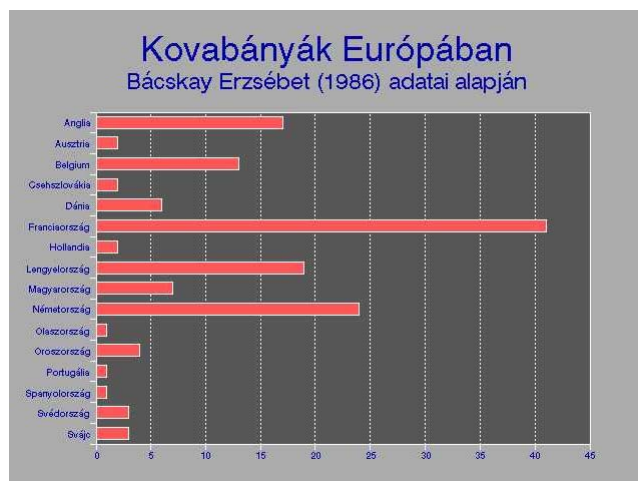
Szakszerűbben:

- gödör
- folyosó
- akna
- tárna

Bonyolult csillagfolyosós –
aknás rendszer

Őskori bányák

Őskori bányák

Casa Montero Project

www.casamontero.org

Őskori bányák

Casa Montero Project

www.casamontero.org

Casa Montero, a bird's eye view; picture taken during the first field season (cleared area 24,000 m²)
Photo: MRW
Image 1 of 3

Őskori bányák

Casa Montero Project

www.casamontero.org

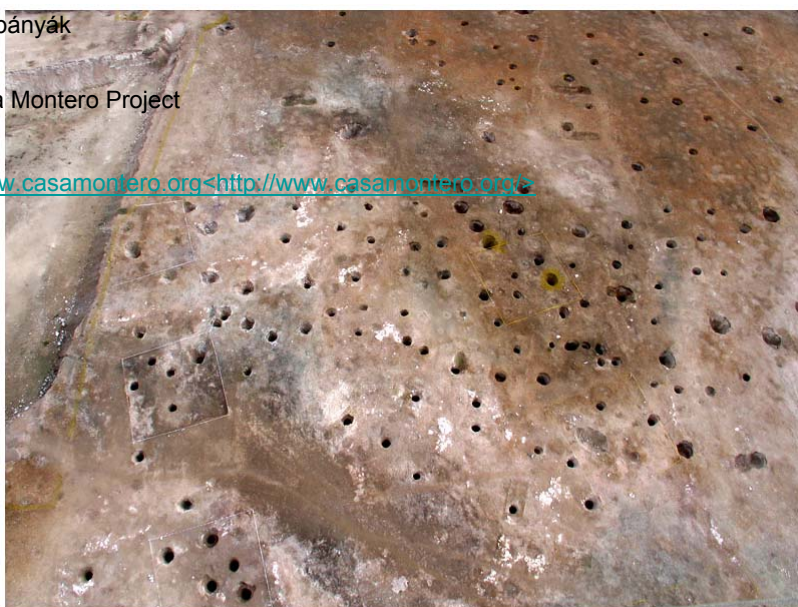
Casa Montero from the air during the third field season (cleared area 4 ha)
Photo: Visión Aérea, S.L.
Image 2 of 3

Őskori bányák

Casa Montero Project

www.casamontero.org

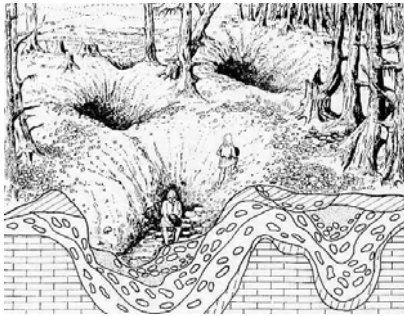

Aerial view: the excavated shafts.
Photo: Visión Aérea, S.L.
Image 3 of 3

Őskori bányák

Krzemionki

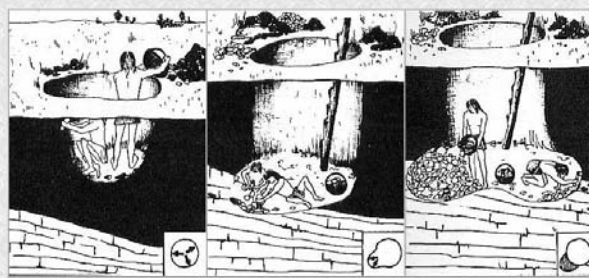

<http://www.geo.uw.edu.pl/KRZEMIONKI/index.htm>

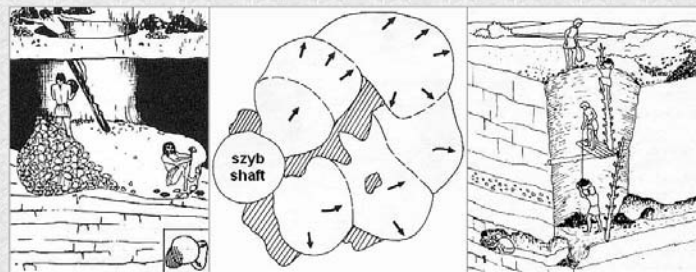

Őskori bányák

Krzemionki

— Etapy eksploatacji w szybie nr 6 w Krzemionkach
■ Stages of exploitation in the shaft No. 6 at Krzemionki

<http://www.geo.uw.edu.pl/KRZEMIONKI/index.htm>

Őskori bányák

Krzemionki

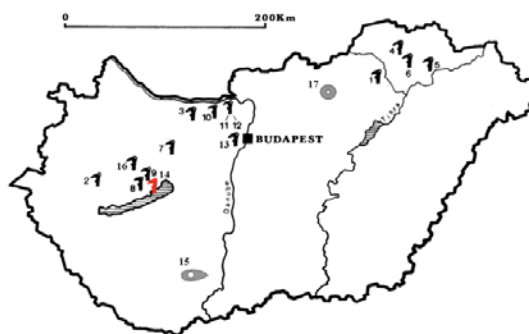
<http://www.geo.uw.edu.pl/KRZEMIONKI/index.htm>

Szünet most?

Őskori bányák

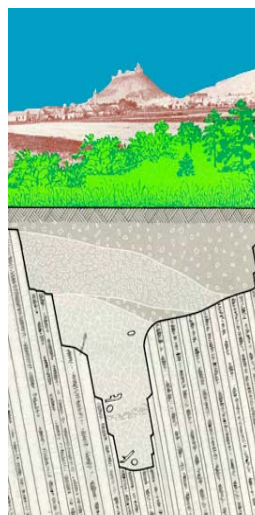
Magyarországon:

H-1. Miskolc - Ávas	H-13. Budapest - Farkasrét
H-2. Sümeg - Mogyorósdomb	H-14. Lovas - Mackóbánya
H-3. Tata - Kalváriadomb	H-15. Kiszűbánya - Szamárhegy
H-4. Korlát - Ravaszlyuktető	H-16. Nagytevel - Kőbánya
H-5. Erdő-bénye - Sás patak	H-17. Domszló - Pípis
H-6. Boldogkőváralja - ?	
H-7. Bakonycsenye - Tűzkövesírok	
H-8. Szentgál - Tűzköveshegy	
H-9. Hárskút - Édesvíz major	
H-10. Dunaszentmiklós - Hosszúvontató	
H-11. Látatlan - Margittető	
H-12. Látatlan - Fisznicse	

H-2. Sümeg-Mogyorósdomb

Sümeg radiolarian flint

H-2. Sümeg-Mogyorósdomb

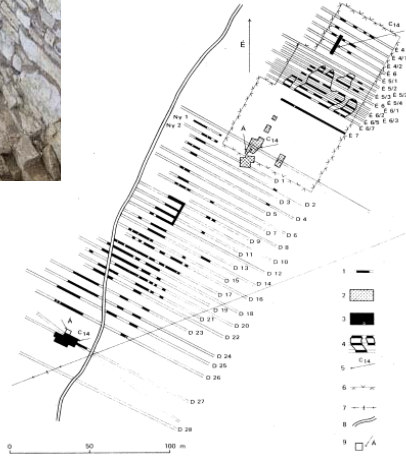

Fig. 1. H-2 Sümeg-Mogyorósdomb. Plan of the mine (as at 1986): 1 — prospecting trench with drifts hatched; 2 — excavations of L. Vértes 1960–1964; 3 — MAFI excavations 1976–1985; 4 — probable outline of drifts mapped during 1980 trenching; 5 — radiocarbon sampling spots; 6 — border of fenced reserve; 7 — power line; 8 — dust road; 9 — excavation spots 1986.

H-2. Sümeg-Mogyorósdomb

distribution data

BÁCSKAY 1995

Catalogue of flint mines: Hungary | 393

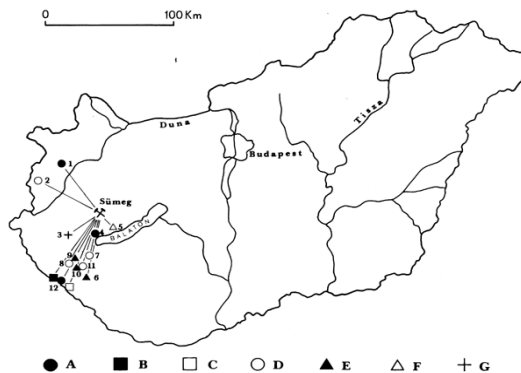
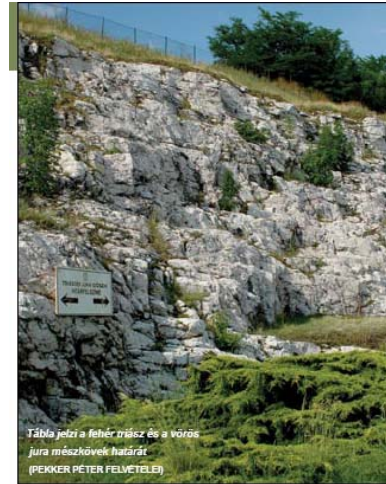

Fig. 6. The distribution of Sümeg flint in settlements, as known at 1994: A — Transdanubian Linear Pottery Culture (Middle Neolithic); B — Zélezovce Culture (Middle Neolithic); C — Sopot Culture (late Middle Neolithic); D — Lengyel Culture (Late Neolithic); E — Balaton-Latinja Culture (Early and Middle Copper Age); F — Pécel Culture (Late Copper Age); G — Middle Neolithic to Middle Copper Age. List of sites: 1. Gőr-Kápolnadomb; 2. SÉ-Malomi dűlő; 3. Bagod; 4. Keszthely-Dobogó; 5. Ábrahámhegy-Böktető; 6. Nagykanizsa, Inkey churchyard chapel; 7. Balatonmagyaród-Hidvégpuszta; 8. Hahót-Szartori I; 9. Hahót-Szartori II; 10. Zalaszentbalázs-Pusztrató; 11. Zalaszentbalázs-Szölőhegyi mező; 12. Bécsehely.

H-3. Tata-Kálváriadomb

Radiolarite

http://www.foldeve.hu/cikkek/fold_eve7.pdf

H-3. Tata-Kálváriadomb

Fig. 28. Open-air museum in the Geologic Park at Tata, presenting the remains of prehistoric flint mining

Fig. 27. Flint mining pit. Tata-Kálváriadomb

Őskori bányák

Szentgál:

<http://www.ace.hu/szentgal/>

Őskori bányák

Nagytevel:

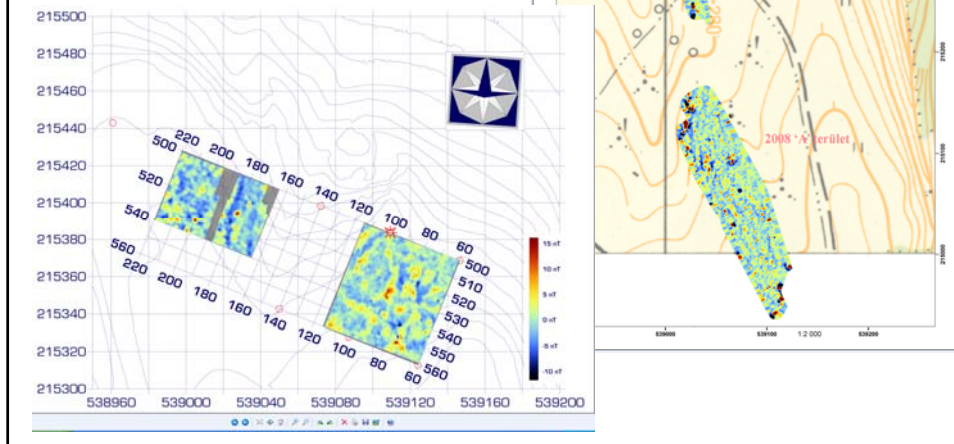
T. Biró, Katalin--Regenye, Judit--Pusztai Sándor--Thamóné Bozsó Edit (2010): Előzetes jelentés a Nagytevel-Tevel-hegyi kovabánya ásatásának eredményeiről. *Archaeológiai Értesítő* 135 5-25

Őskori bányák

Nagytevel:

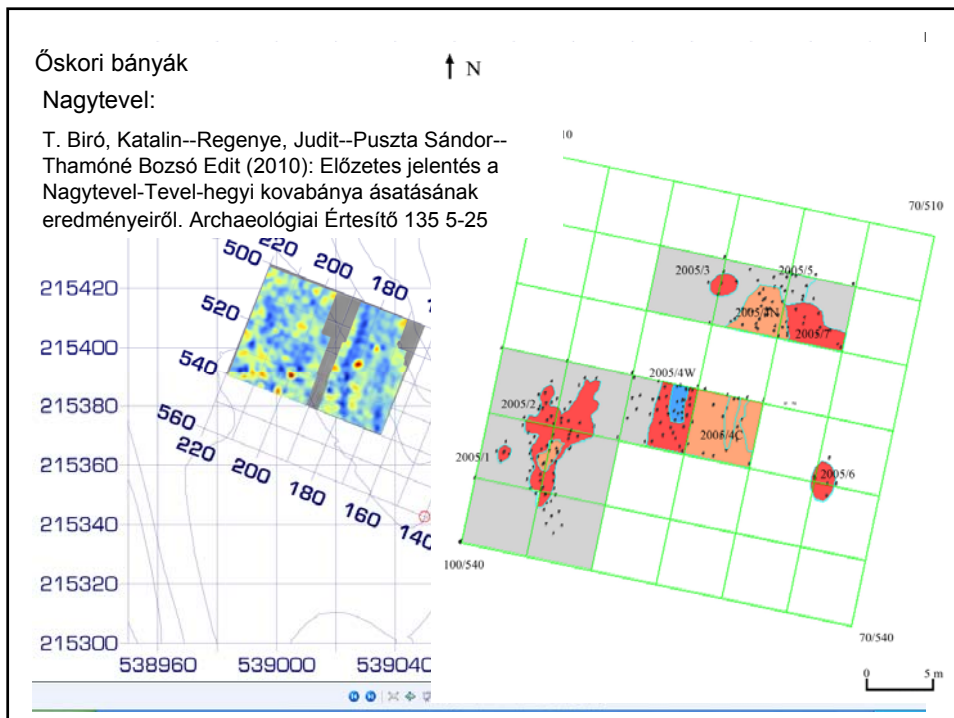
T. Biró, Katalin--Regenye, Judit--Pusztai Sándor--Thamóné Bozsó Edit (2010): Előzetes jelentés a Nagytevel-Tevel-hegyi kovabánya ásatásának eredményeiről. *Archaeológiai Értesítő* 135 5-25

Őskori bányák

Nagytevel:

T. Biró, Katalin--Regenye, Judit--Pusztai Sándor--Thamóné Bozsó Edit (2010): Előzetes jelentés a Nagytevel-Tevel-hegyi kovabánya ásatásának eredményeiről. *Archaeológiai Értesítő* 135 5-25

Őskori bányák

Nagytevel:

T. Biró, Katalin--Regenye, Judit--
Thamóné Bozsó Edit (2010): Előz
Nagytevel-Tével-hegyi kovabánya
eredményeiről. Archaeológiai Érte

H-14. Lovas-Mackóbánya

Red pigment

DOBOSI, V. 2006:

Lovas (Hungary) ochre mine reconsidered. In: Körlin, Gabriele-
-Weisgerber, Gerd eds. 2006, Proceedings of the VIIIth Flint
Symposium

H-14. Lovas-Mackóbánya

H-14. Lovas-Mackóbánya

PERIOD	Climato-faunistic phases	archaeological cultures	L O V A S							
			ALCES	fauna	RAKCSÉP	Polished bone point	Carved Bone tool	awls	C-14	
HOLOCENE	PALÁNK	Bronze Neolithic Mesolithic								
LATE	BAJÓT	EPIGRAVETTIAN								11740 BP
	PILIS-SZÁNTÓ	PAULOVAN SÁGVÁRIAN								
MIDDLE	ISTÁLLÓS-KŐ	AURIGNACIAN								
LOWER	SUBALYUK	MOUSTERIAN								
PRAE	VARBO	JANKOVICHIAN								

Fig. 1: Stratigraphy of the mining pit no.2.

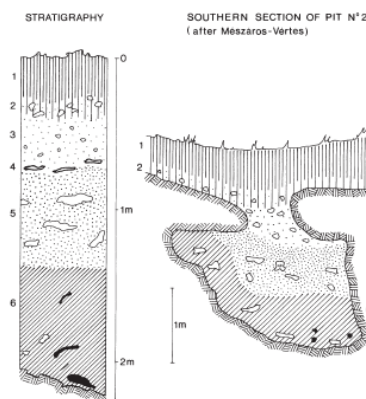

Fig. 2: Cross-section of the mining pit no.2.

Labor No.	Proben	Alter (y BP)	d 13 C (0/00)
ETH-15199	Lovas	11740 ± 100	- 19.3 1.2

H-14. Lovas-Mackóbánya

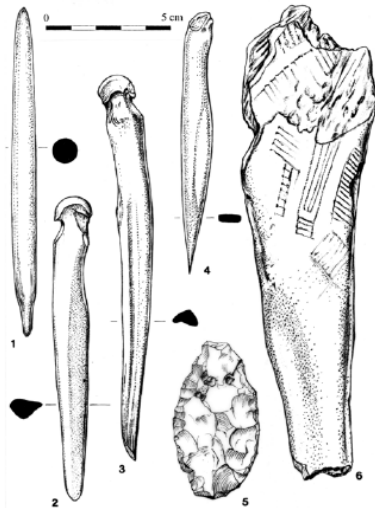

Fig. 3: 1 Bone-point, 2-4 awls, 5 bifacial side-scraper, 6 geometrically decorated tool. 1:1.

The composition of the "ochre"

Investigations of 1954 (J. Kiss, ELTE Inst. of Mineralogy)

CaCO ₃	74.3 %
Fe(OH) ₂	16.8 %
SiO ₂	6.7 %
heavy fraction	1.0 %
coal, bone	1.2 %

Investigations of 1999 (A. Tóth, SEM Laboratory of Central Research Institute for Physics, HAS)

No. 2213 and 3743 samples

	ochre		antler	
Mg	11.50	1.51	-	-
Al	0.88	-	-	-
Si	3.71	-	-	-
P	-	-	27.58	32.03
Ca	72.43	93.87	71.20	67.19
Fe	11.49	4.61	1.22	0.78

Műhelyek

- nyersanyagforráshoz kapcsolódó
- településhez / település részletéhez kapcsolódó

Műhelyek

H-1. Miskolc-Avas

Műhelyek

Aszód, csiszolt kőbalták műhely

A tárgy „élete”, „halála” és „feltámadása”

A tárgy „élete”, „halála” és „feltámadása”

A tárgy „élete”, „halála” és „feltámadása”

A tárgy „élete”, „halála” és „feltámadása”

Utak

Utak

DR. KOVÁCS TIBOR
a Magyar Nemzeti Múzeum
Főigazgatója

tisztelettel meghívja Önt a

Végtelen utazás...

UTAK TÉRBEN ÉS IDŐBEN

című kiállítás megnyitójára

2007. október 5-én 13 órára

a Magyar Nemzeti Múzeum Disztermébe.

Utak

Peut.jpg

Forrás:

www.livius.org/ct-cz/cuijk/cuijk.html

Képalírás:

Egy ősi római térkép középkori másolata. Az eredeti kalandos úton jutott Konrad Peutinger (1465-1547) birtokába, ezért viseli a *Tabula Peutingeriana* nevet. *Fragmenta tabulae antiquae* címen 1591-ben adták ki, Antwerpenben.

Z. Karvalics László (2007): Ősi utak – új szemmel. In: Hoppál É. szerk., Végtelen utazás ... Magyar Nemzeti Múzeum Budapest

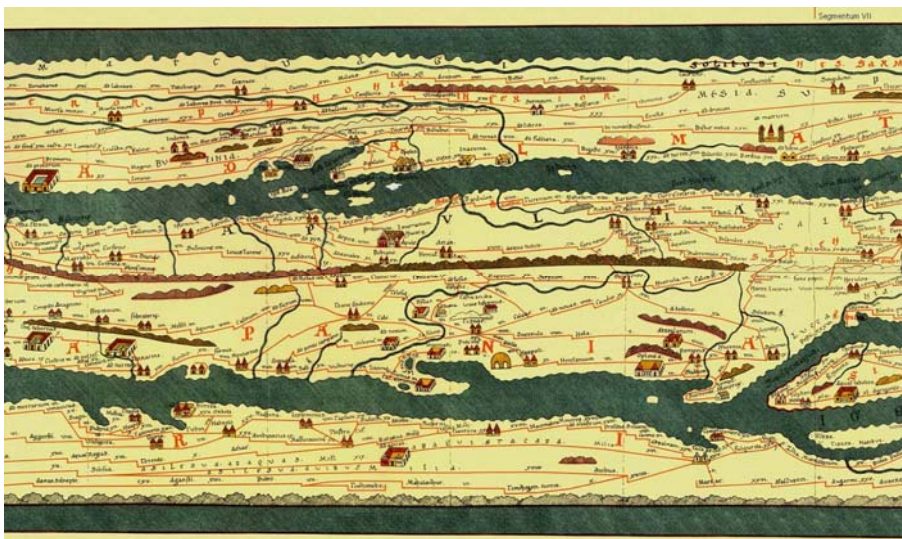

Utak

Tabula Peutingeriana

Ibériától Indiáig

http://lh5.ggpht.com/-zS96NRK500s/SOvRDXecI9I/AAAAAAAAAjo/TMfugHK-Tvs/7%252520CTR_S_italy%252520N_africa.jpg

Utak

4050

Forrás:

php.adatnet.hu/html/kossuth/epiteszet/rk.html

Képalírás

Az Itáliát az Északi-tengerrel összekötő
Borostyánkő-út feltárt része Pannoniában

Z. Karvalics László (2007): Ősi utak – új szemmel. In: Hoppál É. szerk., Végtelen utazás ... Magyar Nemzeti Múzeum Budapest

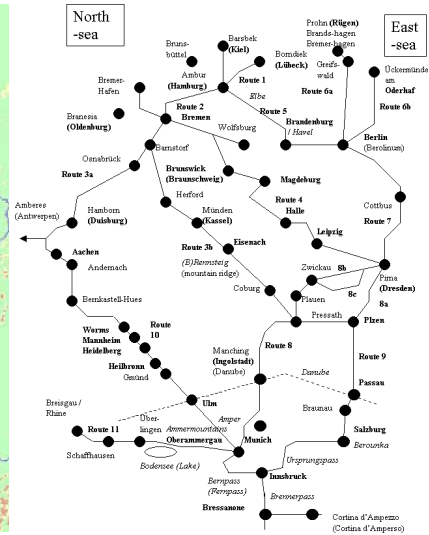
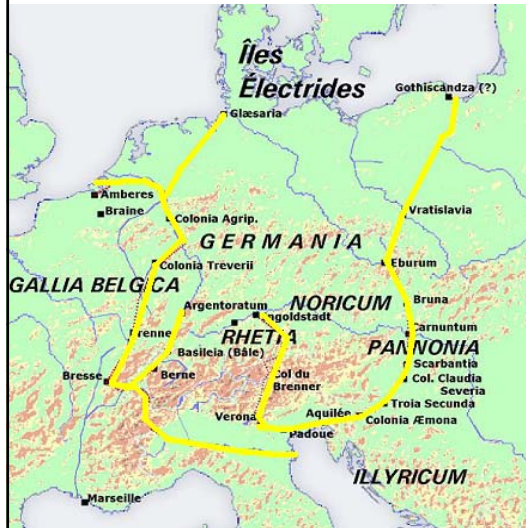

Borostyánút

> 7000 years

Borostyánút

<http://www.joannesrichter.homepage.t-online.de/Androgyn/SpellingTUL.pdf>

Utak

Quian1

Forrás:

<http://hungarian.cri.cn/1/2006/12/13/2@62496.htm>

Képaláírás

A kínai történelmi hagyomány mai napig Zhang Qian két utazásához köti a Selyemút létrejöttét, aki két alkalommal utazott Nyugatra (először i.e. 139-ben, majd több, mint húsz év múlva másodszor)

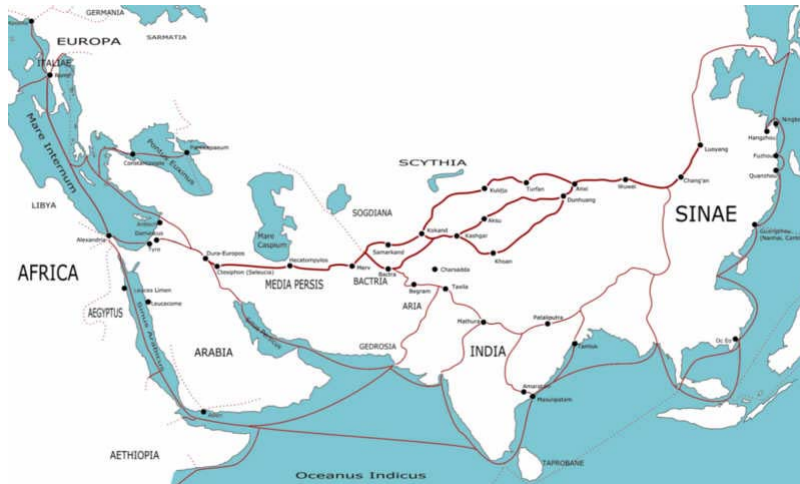
Z. Karvalics László (2007): Ósi utak – új szemmel. In: Hoppál É. szerk., Végtelen utazás ... Magyar Nemzeti Múzeum Budapest

Selyemút

~ 8000 km

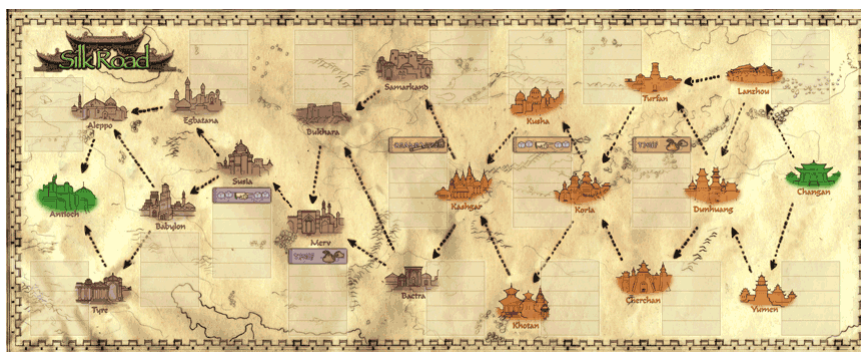
> 3000 év

Selyemút

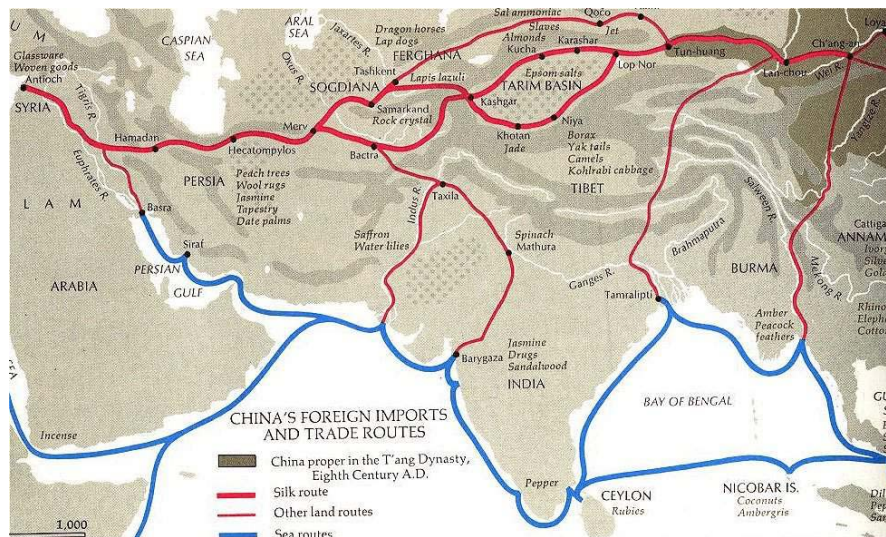
~ 8000 km

> 3000 years

Selyemút

~ 8000 km
> 3000 years

Utak

Kundutolsoutja

Forrás:

<http://www.hermes.btk.pte.hu/letoltes/sfajsz/sfajszweb/sfajszjelen.htm>

Képaláírás:

Földút Mezőcsokonya és Sörnyepusztá között

Z. Karvalics László (2007): Ósi utak – új szemmel. In: Hoppál É. szerk., Végtelen utazás ... Magyar Nemzeti Múzeum Budapest

Utak

Em065pe(stb)

Forrás:

Pannon Enciklopédia. A magyarság kézikönyve. Szerkesztette: Halmos Ferenc.
Pannon Könyvkiadó, Budapest, 1993, 293. oldal.

Képalírás:

Falusi postaállomás, 1855

Z. Karvalics László (2007): Ősi utak – új szemmel. In: Hoppál É. szerk., Végtelen utazás ... Magyar Nemzeti Múzeum Budapest

Utak

Kiállítási multimédia

[A kövek útra kelnek ...](#)

[Jászági paleolitik nyersanyagok](#)

[A Bakony őskori kincse, a radiolarit](#)

[Fémművesek vándorítón](#)

[Kerámia importok](#) [Bukki kerámia](#)
[Mészbetétes](#)
[disznó kerámia](#)

[Festékananyagok](#)

[Kagyló, csiga](#)
[Borosnyék, korall, gagát](#)
[Az élet sója](#)
[Út fizikai rekonstrukciója](#)

[Négy keréken, lohátón](#)
[Víz utakon](#)

Utak

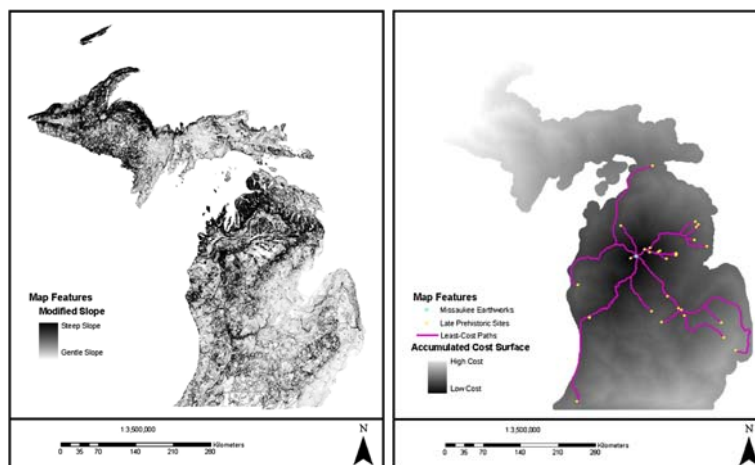
Least Cost Analysis: GIS módszer az optimális útvonalak kiszámítására

Using multi-criteria cost surface analysis to explore past regional landscapes: a case study of ritual activity and social interaction in Michigan, AD 1200e1600
Meghan C.L. Howey
Journal of Archaeological Science (2007)

Utak

Least Cost Analysis: GIS módszer az optimális útvonalak kiszámítására

Elosztási centrumok

„port of trade” (Polányi)

Elosztási centrumok

Regionális központ

-Település méret

- anyagi kultúra

Szegvár - Tűzköves

Elosztási centrumok

Obszidián megoszlás (MN, LN)

